

KALKINMA PLANLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN DENİZ TURİZMİ STRATEJİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Nur KAN¹ ve Barış KULEYİN¹

ÖZET

Türkiye doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi tüm değerlerini koruma ve kullanma dengesi ile turizm alternatiflerini geliştirerek, turizmden elde ettiği payı artırmayı hedeflemektedir. Deniz turizmi eylem planlarının da yer aldığı Türkiye’nin 2023 yılı hedefleri doğrultusunda deniz turizmi stratejilerinin kalkınma planları açısından tarihsel gelişimi incelenerek içerik analizi yapılmıştır. Türkiye’nin her konuda büyümesini amaçlayarak hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında Türkiye’nin konumu, kültürel ve coğrafi özellikleri ve doğal güzellikleriyle avantajlı olduğu fakat hak ettiği payı alamadığı deniz turizmine ait geçmiş dönem politikaları ve stratejilerinin tarihsel gelişimi bu çalışmanın araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Çalışma bu raporlar üzerinden içerik analizi tekniği kullanılarak yapılmıştır. Sonuç olarak Türkiye’nin deniz turizmi kapsamında beş yıllık kalkınma planlarında deniz turizmi için somut hedefler belirlenmediği, birçok avantaja sahip olunmasına rağmen ülke politikası olarak deniz turizminin benimsenmediği ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Deniz Turizmi, İçerik Analizi, Kalkınma Planı

1. GİRİŞ

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlandırmak için 30.09.1960 tarihinde kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2011 yılında Kalkınma Bakanlığı olmuştur) devletin ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlarının belirlenmesinde hükümete danışmanlık yapmakta, belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için kalkınma planları hazırlamaktadır (KB, 2015).

Dünyada ve Türkiye’de değişen ekonomik ve sosyal koşullar çerçevesinde hazırlanan kalkınma planları ülkenin uzun vadeli yol haritasının belirlenmesinde ve belirlenen hedeflerin ülke politikası haline

gelmesinde önemli bir rol almaktadır. Planlar sadece kamu için değil, toplumun tamamı için uzun vadeli bir bakış açısıyla ortak hedefler oluşturmaya hizmet etmekte, tüm kesimlerin sahiplenmesiyle, toplumsal potansiyelin genelini harekete geçirerek, ekonomik ve sosyal gelişim hızlandırılmakta, kapsamlı bir kalkınma süreci yaşanmaktadır.

Kalkınma planı bir ülkede geçerli ekonomik, sosyal ve siyasal değer yargıları ışığında, belirli bir dönemde toplumun ulaşmak istediği sosyo-ekonomik amaçlara ve sayısal olarak belirlenmiş hedeflere en uygun bir biçimde varmak için, kaynakların belirli organlar tarafından yöneltilmesi olarak uzun bir süreç gerektirmektedir (Kutlu, 2004: 247).

Türkiye doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi tüm değerlerini koruma-kullanma dengesi içerisinde turizm alternatiflerini geliştirerek turizmden elde ettiği payı artırmayı hedeflemektedir. 2023 yılı hedeflenerek hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi içerisinde deniz turizmi eylem planlarına da yer verilmiştir. Yapılan bu çalışmayla; Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı olan 2023 yılına kadarki 16 yılı planlayan “Türkiye Turizm Stratejisi 2023” ile birlikte 1963-2018 yılları arasında yayımlanan Türkiye’nin beş yıllık kalkınma planları, deniz turizmi açısından incelenerek tarihsel gelişimi analiz edilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, 1963-2018 yılları arası dönemi kapsayan beş yıllık kalkınma planlarını deniz turizmi açısından içerik analizi tekniği ile ele almak ve kaydedilen gelişmeleri ortaya koymaktır. Ayrıca, bu araştırma “*Türkiye’de Deniz Turizmi Stratejileri: İzmir İçin Bir Analiz*” başlıklı hazırlanmakta olan yüksek lisans tezinin literatür taramasının bir bölümünü içermektedir. İleriki aşamalarda, beş yıllık kalkınma planlarının araştırılmasına ilaveten “*Özel İhtisas Raporları*”, “*Ulaştırma Şuraları*” ve “*Kültür ve Turizm Bakanlığı planları*” incelenerek çalışma geliştirilecek, konu daha net tartışılır hale getirilecektir. Bu çalışma kalkınma planları ile sınırlandırılmış, çalışmanın hacminin artmaması için diğer incelemeler bildiriye dahil edilmemiştir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada planların incelenmesi içerik analizi tekniği kullanılarak yapılmıştır. İçerik analizi, anlamları yakın olan verilerin karakterize edilerek karşılaştırılması ile ortaya konan sistematik bir tekniktir (Altunışık ve diğerleri, 2012: 324-325). Çalışma esnasında yapılan literatür taramasında beş yıllık kalkınma planlarında “*turizmde tanıtma çalışmaları*” ve “*eğitim*” ile ilgili içerik analizi çalışmalarının

yapıldığı görülmüştür (Demir, 2014; Gönülaçar, 2014). Bu çalışmada toplamda 4.341 sayfadan oluşan 1963 – 1967 yılları Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968 – 1972 yılları İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973 – 1977 yılları Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979 – 1983 yılları Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985 – 1989 yılları Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990 – 1994 yılları Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996 – 2000 yılları Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001 – 2005 yılları Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2007 – 2013 yılları Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2014 – 2018 yılları Onuncu Kalkınma Planı incelenmiştir. Bahse konu on plan ayrı ayrı değerlendirilerek önceden belirlenen sözcük grupları taraması yapılmıştır. Çalışmada 1963-2018 yılları arasını kapsayan toplam 10 adet Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan deniz turizmine ilişkin değerlendirmede bulunmak amacıyla cümle bazında içerik analizi kullanılmıştır. Planlarda “deniz turizmi”, “kıyı turizmi”, “krvaziyer”, “yat turizmi” ve “su sporları” anahtar sözcükleri temel alınarak bilgisayar ortamında tarama yapılması suretiyle analiz gerçekleştirilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

1980-1990 dönemi, Türkiye’de turizm sektörünün en hızlı gelişme gösterdiği yıllardır. Söz konusu dönemde yatak sayısı 56.000’den 173.000’e ulaşmış, ülkeye gelen turist sayısı ise 1,2 milyondan 5,3 milyona yükselmiştir (ÖİK, 2014: 11). Çarpan etkisiyle turizm sektörünün alt sektörlerinde de önemli gelişmeler olmuş, Türkiye’nin Batı Avrupa ülkelerinde ilgi uyandıran bir turizm hedefi (destinasyonu) olması bu konuda istihdam ve yatırımları tetiklemiştir.

Türkiye’de turizm sektörü 1991 yılından itibaren iki dönem halinde incelenebilir (ÖİK, 2014: 11);

a) 1991-1997 dönemi: Birinci Körfez Savaşı neticesinde rakip ülkeler seviyesindeki düşük fiyatların benimsenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ikinci belirgin gelişim, 90’lar öncesinde gündemde olmayan yerli turizmin başlamasıdır.

b) 1998 ve sonrası: Türkiye’de turizm sektöründe işletme kavramı ve sürdürülebilirlik oraya çıkmış, yatırımların yönlendirilmesinde farklılıklar yaşanmıştır. Başlangıçta, genellikle inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmalar yatırımcı olarak turizme girmiştir. Bu dönemin bir başka özelliği de, “her şeyi devletten bekleme” döneminin turizm sektörü için ortadan kalkmaya başlamasıdır. Ancak, devlet ile özel sektör arasındaki rol paylaşımının detaylı olarak tespit edilmemiş olması, sektördeki verimliliğin düşmesine yol açmaktadır.

Türkiye’de “deniz turizmi” kavramından önce “yat turizmi” kavramı ortaya çıkmıştır. 04.08.1983’te yürürlüğe giren Yat Turizmi

Yönetmeliği, 24.07.2009 tarih ve 27298 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Deniz Turizmi Yönetmeliği'nin 60. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Böylelikle kruvaziyer, dalış turizmi, windsurf kitesurf sporları, eğlence amaçlı su üstü sportif faaliyetleri, günübirlik gezi tekneleri, marinalar ve yat işletmeleri gibi kavramlarla birlikte Deniz Turizmi çeşitliliğimiz mevzuatta yer almaya başlamıştır. Bu çeşitliliğe ilave olarak Orams'ın (1999) ifade ettiği üzere; deniz-kum-güneş (3S-Sun, Sea, Sand) turizmi, balina gözlem turları, fiyord turları, balık avlama turları gibi başlıklar da deniz turizmi çeşitliliğini oluşturmaktadır.

Bu kapsamda deniz turizminin Türkiye'deki tarihsel gelişimi ortaya konmak amacıyla DPT tarafından yayınlanan beş yıllık kalkınma planları ayrı ayrı incelenerek aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelemesi

03.12.1962 tarihli ve 11272 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında deniz turizmi / yat turizmi kavramı yer almamaktadır. Türkiye'nin ilk kalkınma planında deniz turizmi ile ilgili olarak “*turizm için küçük iskeleler yapılması*” planlanmış, ilk 3 yıl ikişer milyon olmak üzere toplam 8 milyon TL'lik yatırım yapılması gerektiği belirtilmiştir. Aynı kalkınma planında “*balıkçı barınağı iskeleleri yapılması*” için gereken yatırım tutarının 88 milyon TL yani 10 katı olarak belirlenmiş olması dikkati çekmektedir (DPT, 1963: 396).

4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelenmesi

1968 – 1972 yıllarına ait İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da deniz/yat turizmi kavramına ve bunlarla ilgili herhangi bir stratejik plana rastlanmamıştır.

4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelenmesi

1973 – 1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turist sayısı, turizm gelirleri ve konaklama tesisleri kapasitesindeki gelişmeler bakımından bir önceki plan hedeflerinin altında kaldığı anlaşılmaktadır (DPT, 1973: 21). Bununla birlikte turist sayısı ve turizm gelirlerinin artış hızları dünyadaki ortalama gelişme hızlarından fazla olmuştur. Öncelik bölgelerinde alt yapı yatırımlarının; hava alanı yapımı, karayollarının iyileştirilmesi, yerleşmelerin su, elektrik ve kanalizasyon tesislerinin yapımı ve “*yat yaşama yerleri*” inşaatına yönelmesi hedeflenmiştir (DPT, 1973: 619).

4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelenmesi

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan hedeflere göre deniz, göl ve nehir kıyılarının toplum yararına kullanılması planlanmıştır. Kamu kuruluşlarına ait kampların ve dinlenme tesislerinin dış turizme açılarak, daha geniş kitlelere yayılmasının deniz turizmi ile bağlantılı tek hedef olduğu söylenebilir (DPT, 1979: 243).

4.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelenmesi

1985 – 1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizm alan ve merkezlerinin geliştirilmesi öncelik taşımaktadır. Devlet; konferans, termal, yat ve kış turizmleri için altyapıyı geliştirmeye ağırlık vermeyi planlamış; bunun için Güney Antalya Projesi'ne benzer altyapı projeleri hazırlanıp uygulanması hedeflenmiştir. Üst yapının geliştirilmesi, yatak kapasitelerinin arttırılması ve özellikle işletmecilik eğitimi konularının Devletçe desteklenmesi ve yabancı sermaye teşviki söz konusu olmaktadır (DPT, 1985: 198). Türkiye'nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengiyi koruma, çevreyi temiz ve sağlıklı tutma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda planlanmıştır (DPT, 1985: 120). Deniz turizmi hedefleri bu planlamada da genel olarak diğer turizm çeşitleriyle beraber anılmıştır.

4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelenmesi

1990 – 1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Türkiye kıyılarının sanayi, ticaret ve turizm sektörleri yönünden sosyal, ekonomik ve çevresel özelliklerini, mevcut liman kapasitelerini ve sektörel gelişmeye uygun kıyı kesimlerinin potansiyellerini belirleyecek bir çalışma gerçekleştirilmesi planlanmıştır (DPT, 1990: 274). Planlara göre; turizm sektörüne ayrılan kamu kaynakları öncelikle eğitim ve teknik altyapının geliştirilmesine tahsis edilecektir (DPT, 1990: 352). Kıyıların sanayi, ticaret ve turizm yönünden taşıdıkları önem ve özellikleri belirlenerek liman yapımına uygun kıyı kesimlerini tespit edecek kapsamlı bir çalışma yapılması, sektörde kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve üçüncü yaş turizmini daha cazip hale getirecek teşvik politikaları geliştirilmesi deniz turizmine uygun planlar olarak değerlendirilebilir (DPT, 1990: 281).

4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelenmesi

1996 - 2000 yıllarını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda “deniz turizmi” kavramı ilk kez kullanılmıştır. Doğu Akdeniz’e yönelmekte olan uluslararası yat trafiğinin getireceği faaliyetlerin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması amacıyla deniz turizmi ile ilgili faaliyetlerin koordinasyonu için “Deniz Turizmi Birliği Yasası” çıkartılması planlanmıştır (DPT, 1996: 299). Mevcut durum analizi yapılmış altyapının finansmanına mahalli idarelerin ve kullanıcıların etkin olarak katılımının sağlanamaması ve kamu finansman imkânlarının kısıtlı olması nedenleriyle Akdeniz-Ege Turizm altyapısı ve kıyı yönetimi (ATAK) projesinin programlanan şekilde yürümediği belirtilmiştir. Diğer taraftan yat limanlarının yetersizliği ve inşaatlarının kaynak sorunu nedeniyle uzun sürmesinin sektörü olumsuz yönde etkilediği belirtilmiş, turizmin çeşitlendirilememesinden kaynaklanan sorunların da devam ettiği rapor edilmiştir.

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, karavan, kruvaziyer, kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edilmesi planlanmıştır. Daha önceki kalkınma planlarına ilaveten Yedinci Kalkınma Planı'nda “yat ve kruvaziyer turizmi” kavramları geliştirilmesi planlanan turizm çeşitleri arasında yerini almıştır (DPT, 1996: 162).

Yedinci Kalkınma Planı ile beraber Özel İhtisas Komisyonları Raporları 6 ana başlıkta 22 alt komisyon tarafından hazırlanmıştır. Bu raporlarda turizm veya deniz turizmi komisyonu yer almamıştır. Ulaştırma başlıklı 4 komisyon raporu incelenmiş olup, bu raporların şehir içi ulaşım, demiryolları, petrol ve madencilik konularında olduğu, deniz turizmi, turizm, yat turizmi ve kıyı turizmi kavramlarına hiç yer verilmediği görülmüştür.

4.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının İncelenmesi

2001 – 2005 yıllarını kapsayan Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda deniz turizmi ile ilgili faaliyetlerin eşgüdümü ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için Deniz Turizmi Birliği Kanun Tasarısı Çalışmaları tamamlanması planlanmıştır. Mevcut durum analizinde; turistik yerleşim alanlarında önemli bir sorun olarak ortaya çıkan çevre kirlenmesi ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi için başlatılan, Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesinin uygulanmasında, yeni bir finans modelinin yaratılamayışı nedeniyle fazla bir mesafe alınamadığı rapor edilmiş, projelerin

yürütülmesinde, idari ve mali sorunların çözümlenmesi ve Hazine garantisine gerek duyulmayacak bir model çerçevesinde proje uygulamasının hızlandırılmasının sağlanması planlanmıştır (DPT, 2001: 167, 171). Hızlı kentleşme, başta kıyı alanları ve denizler olmak üzere doğal kaynaklar üzerindeki baskıları, atıkların miktarını ve diğer çevre sorunlarını artırdığı rapor edilmiş, deniz turizmiyle ilgili başka bir planlamaya yer verilmemiştir (DPT, 2001: 187).

Sekizinci Kalkınma Planı ile beraber 98 konu başlığında 129 Özel İhtisas Komisyonu Raporu hazırlanmıştır. Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nun içerisinde 20 sayfalık Deniz Turizmi Alt Komisyon Raporu'na yer verilmiştir. Bu raporda deniz turizmi sorunları ele alınarak çözüm önerilerinde bulunulmuştur (ÖİK, 2001: 116-136). Fakat Sekizinci Kalkınma Planı'nda belirlenen stratejiler bu raporun çok küçük bir bölümünü içermektedir. Bu çalışmanın çerçevesi Kalkınma Planları olarak kısıtlandığından Özel İhtisas Komisyonu Raporları detaylarına başka çalışmada yer verilmesi planlanmaktadır.

4.9. Dokuzuncu Kalkınma Planının İncelenmesi

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı; 28.04.2005 tarihinde 5339 sayılı Yasa ile 2005 yılı sonunda tamamlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ardından, hazırlanan yeni Planın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulması bir yıl ertelenmiş ve Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 2007 yılında başlaması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla 05.07.2005 tarihli Başbakanlık genelgesi kapsamında, çok geniş bir alan yelpazesine sahip 57 adet Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuştur. Alt Komisyonlarla birlikte bu sayı 66'dır (DPT, 2007: 2).

2007-2013 yılları için hazırlanan Kalkınma Planı'nda deniz turizmi ile ilgili her hangi bir plana yer verilmezken, kıyı turizmi, yat, kruvaziyer gibi kavramlar da yer almamıştır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonlarından biri olan Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda bir önceki kalkınma planında olduğu gibi “deniz turizmi” için ayrı bir bölüm ayrılmamıştır. Mevcut durum değerlendirmesinde deniz turizmi için daha önceki hedeflerin tutturulduğu, gelişimde ivme kazanıldığına değinilmiş ve olumlu bir tablo çizilmiş ancak somut bir karşılaştırma yapılmamıştır. Bu kalkınma planında yer alan ifadelerle “Turizmin çeşitlendirilmesi ve 12 aya yayılması kapsamında termal ve sağlık turizmi, kültür turizmi, kongre turizmi, dağ ve yayla turizmi, kış turizmi, üçüncü yaş ve gençlik turizmi, yat ve deniz turizmi yatırımlarına öncelik verilmelidir.” ifadesine yer verilmiştir. Sekizinci Kalkınma Planı deniz

turizmi alt komisyon raporunda oluşturulan somut planlara bu plan dahilinde yer verilmemiştir (ÖİK, 2007: 12/35).

4.10. Onuncu Kalkınma Planının İncelenmesi

2014 - 2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 2010 yılında Kıyı Yapıları Master Planı tamamlanmış ancak ilgili kurumların rehber olarak kullanacağı hale getirilememiştir (DPT, 2014: 108). Türkiye'nin mevcut tarih, doğa ve kültür varlığını; sağlık turizmi, kongre turizmi, kış turizmi, kruvaziyer turizmi ve kültür turizmiyle bütünleştirerek turizm sektörünü geliştirme potansiyeli bulunduğu belirtilmiş, sağlık turizmi başta olmak üzere, bu turizm çeşitlerine ilişkin altyapı eksiklikleri tamamlanarak pazarın çeşitlendirilmesi ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi planlanmıştır (DPT, 2014: 114). Son hazırlanan ve içerisinde bulunduğumuz beş yıllık süreci kapsayan kalkınma planında sağlık turizmi üzerinde durulmuş ve kalkınma planı içerisinde ayrı bir bölüme yer verilmiştir (DPT, 2014: 182/183).

Onuncu Kalkınma Planı'nda 66 adet Özel İhtisas Komisyonu kurulmuştur. Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporunda; suya bağlı turizmin (aquatic tourism) geliştirilmesinin sağlanması planlanmıştır (ÖİK, 2014: 66).

Ayrıca deniz, kıyı ve limanlara yönelik hedefler belirlenmiştir. Bunlar; Ege ve Akdeniz kıyılarından başlayarak kıyı master planları hazırlanması ve yat limanı yapımına uygun bölge ve sahaların kısa, orta, uzun vadeli önceliklerinin belirlenmesi, denizlerimizin kirletilmesinin önlenmesi için tedbir alınmasıdır (ÖİK, 2014: 72).

Deniz, kıyı ve limanlara yönelik eylemler ise marina yapılmasına uygun yerlerin, jeolojik/biyolojik/sosyal/ulaşım vb. hususlarla ilgili tüm kriterler dikkate alınarak incelenmesi, ilgili bakanlıklar arası ve devlet-özel sektör koordinasyonunu sağlayacak bir yönetim yapısının oluşturulması, havaalanı, karayolu vb. ulaşım ile alt yapı sorunları çözülmemiş bölgelerde, marina yatırımları öncesinde, söz konusu eksikliklerin tamamlanmasına öncelik verilmesi, plajlarda lisanslı cankurtaran bulundurulması ve su sporları disiplinine dâhil edilmesi, Turizm amaçlı kullanılan plajlarda "plaj profili" çıkartılması, Deniz suyunun mikrobiyolojik analizlerinin AB normlarına göre yapılmasına devam edilmesi ve sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılmasıdır (ÖİK, 2014: 73).

Onuncu Kalkınma Planı Turizm İhtisas Komisyonu Raporu'nda 2023 Turizm Stratejileri değerlendirilmiş; söz konusu dokümanın Ulaşım Eylem Planı'nda önerilen altyapıların bazılarının çok büyük kaynak gerektirdiği için yapılabilirliğinin tereddüt yarattığı belirtilmiştir.

Denizyolu ulaştırması ile ilgili, “*on adet kruvaziyer limanı yapılması*” konusunda yeniden liman inşası mı yapılacak, mevcut limanlar mı kullanılacak konusuna açıklık getirilmediğinin üzerinde durulmuştur (ÖİK, 2014: 23).

Kıyıların korunmasında, çevre bilincinin gelişmesinde ve turizm pazarlamasında Mavi Bayrak Projesinin başarılı olduğu değerlendirilmiştir (ÖİK, 2014: 31).

Ege ve Akdeniz’in yanında Karadeniz’in de kruvaziyer turizmine katılması Türkiye’nin turizm fırsatı olarak nitelendirilirken, yat turizmini geliştirmeye uygun kıyılar, kıyı yapıları ve rüzgârın varlığı Türkiye’nin güçlü yönlerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Kıyı bölgelerinde yoğun kullanım nedeni ile koruma – kullanma dengesinin bozulması ve Doğu Akdeniz bölgesinin çekiciliğinin artması sonucu marina sayısındaki plansız artış Türkiye turizmine tehdit olarak değerlendirilmiştir (ÖİK, 2014: 35).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de 1962 yılından beri 2011 yılı itibariyle Kalkınma Bakanlığı olarak ismi değıştirilen Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan planlarda deniz turizmi kavramının ve bu konudaki hedeflerin gelişimi aşama aşama incelenmiştir. 1983 yılında yayınlanan Yat Turizmi Yönetmeliğı sonrasında sektörel olarak değerlendirmeye alınan deniz turizmi birçok konuda gelişime açıktır. Kalkınma planları incelendiğinde deniz turizmi ile ilgili değerlendirme ve stratejiler Tablo 1’deki gibi özetlenebilir;

Tablo 1: Kalkınma Planlarında Deniz Turizmi Stratejileri

Kalkınma Planı	Deniz Turizmi İle İlgili Değerlendirme ve Stratejiler
Birinci Kalkınma Planı (1963 – 1967)	Turizm için küçük iskeleler yapılması
Üçüncü Kalkınma Planı (1973 – 1977)	Yat yanařma yeri inşaatına önem verilmesi
Beşinci Kalkınma Planı (1985 – 1989)	Türkiye’nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, kış, av ve su sporları, festival, sağık ve gençlik turizmi ile mevcut diğeri turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağık tutuma ve güzelleştirme ilkeleri doğırlusunda değerlendirilmesi, Devlet tarafından konferans, termal, yat ve kış turizmleri için altyapıyı geliştirmeye ağırlık verilmesi,
Altıncı Kalkınma Planı (1990 – 1994)	Turizm yönünden taşıdıkları önem ve özellikleri belirlenerek liman yapımına uygun kıyı kesimlerini tespit

	edilmesi, Sektörde kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve üçüncü yaş turizmini daha cazip hale getirecek teşvik politikaları geliştirilmesi
Yedinci Kalkınma Planı (1996 – 2000)	Deniz Turizmi Birliği Yasası'nın çıkartılması, Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat , karavan, kruvaziyer , kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edilmesi
Sekizinci Kalkınma Planı (2001 – 2005)	Deniz Turizmi Kanunu Tasarısı çalışmalarının tamamlanması
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)	Turizmin çeşitlendirilmesi ve 12 aya yayılması kapsamında; termal ve sağlık turizmi, kültür, kongre, dağ ve yayla turizmi, kış turizmi, üçüncü yaş ve gençlik turizmi, yat ve deniz turizmi yatırımlarına öncelik verilmesi
Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)	Türkiye'nin mevcut tarih, doğa ve kültür varlığını; sağlık turizmi, kongre turizmi, kış turizmi, kruvaziyer turizmi ve kültür turizmiyle bütünleştirerek sağlık turizmi başta olmak üzere, bu turizm çeşitlerine ilişkin altyapı eksiklikleri tamamlanarak pazarın çeşitlendirilmesi ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi planlanmıştır.

Kaynak: İlgili kalkınma planlarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Kalkınma planlarının deniz turizmi açısından gelişimi incelendiğinde planların somut olarak stratejik bir yapıyla ele alınmadığı görülmektedir. Deniz turizmi kavramı, ilk kez 1996 yılında yedinci beş yıllık kalkınma planında yer almış olup deniz turizmiyle ilgili yasal düzenlemeler yedinci ve sekizinci beş yıllık kalkınma planlarında yer almasına rağmen gerçekleşmesi 2009 yılını bulmuş ve Deniz Turizmi Yönetmeliği çıkartılmıştır. Tablo 1'de de görüldüğü üzere; deniz turizmi, yat turizmi, kruvaziyer turizmi kavramları birbirine benzer cümlelerle, diğer turizm çeşitleriyle beraber anılmış ve sürekli geliştirilmesi planlanarak somut hedeflerin yer almadığı bir paragrafta değerlendirilmiştir.

1963 yılı birinci beş yıllık kalkınma planında somut bir ifadeyle “*turizm için küçük iskeleler*” yapılması planlanmıştır; lakin aynı planda balıkçı barınaklarına on katı değerinde yatırım yapılması gerektiği rapor edilmiştir. Bugün mevcut durumda, gezi tenezzüh tekneleri ve yatların bağlama yeri sorunu yaşadığı ve balıkçı barınaklarına bağlama yaptıkları göz önüne alındığında geldiğimiz noktaya bu planlamanın sebebiyet verdiği değerlendirilmektedir. Hali hazırda balıkçı barınaklarının deniz turizm tesisi olarak değerlendirilebilmesi imkânsız olmakla beraber, alt yapı sorunları bulunmakta ve bu tesislerde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından deniz turizmi araçlarının kullanımına izin verilmemektedir. Dolayısıyla gerekli alt ve üst yapı yatırımları

yapılamamaktadır. Bu bağlamda ilk kalkınma planı hazırlandığında deniz turizminin gelişiminin öngörülemediği değerlendirilmektedir.

2023 hatta 2030'un hedeflendiği son konjonktürde kalkınma planlarında deniz turizmi hedefleri bir takım temellere oturtulmalıdır. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "*sağlık turizmi*" özel başlık altında incelenerek, ulusal turizm ülküsü perspektifinde değerlendirildiği düşünülürse katma değeri yüksek ve talep potansiyeli yüksek deniz turizmi çeşitlerimiz için de aynı çalışmanın yapılması önerilmektedir. Doğal, kültürel güzelliklerin yanında avantajlı coğrafi özelliklerimiz turizm alanında bizi birçok destinasyondan ayıracak değerlere sahip olmamızı sağlamaktadır. Son zamanlarda yaşanan ekonomik, siyasi ve askeri durumlar bölge turizmine negatif etki ederken, turizmin her zaman gelişime açık olduğu ve makro çevre etkenlerinin değişken olduğu unutulmamalıdır. Her durum için öngörülerle birlikte yatırımlar planlanmalı ve küreselleşen dünyanın trendleri takip edilebilir olmalıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 hedefleri arasında ülkemizin deniz turizminde hak ettiği payı alması için Deniz Turizmi Eylem Planları oluşturulduğu göz önünde bulundurularak daha yakın hedeflerin yer aldığı ulusal kalkınma planlarının da bu çerçevede hazırlanmasının katma değeri yüksek bu turizm çeşidi için önemli olacağı değerlendirilmektedir. Toplumun her alanında, ilgili kurum ve kuruluşların hedeflerinde, var olan projelerin hayata geçirilmesinde işbirliği içerisinde olunması önerilmektedir.

Bu çalışma sadece Kalkınma Bakanlığı'nın (Devlet Planlama Teşkilatı) Beş Yıllık Kalkınma Planlarını içermekte ve ilerleyen çalışmalar için zemin hazırlamaktadır. İlerleyen süreçte tabloyu daha net ortaya koymak için, Özel İhtisas Raporları, Eylem Planları ve Ulaştırma Şuraları incelenecektir. Türkiye'nin deniz turizmi stratejilerinin ortaya koyulması için çeşitli paydaşların raporları/planları ilave edilecek ve çalışma yeniden kurgulanacaktır.

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Demir, Ş. Ş. (2014). *Beş Yıllık Kalkınma Planlarından Türkiye Turizm Stratejisi 2023'e: Turizmde Tanıtma Çalışmalarına Yönelik İçerik Analizi*, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 15. s:101-119.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporları, Ankara
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporları, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Ankara.
- Gönülaçar, Ş. (2014) *Kalkınma Planları ve Eğitim*. MEB İç Denetçiliği, https://www.academia.edu/8310870/Kalk%C4%B1nma_Planlar%C4%B1_ve_E%C4%9Fitim, Erişim tarihi: 06.01.2016.
- KB (Kalkınma Bakanlığı). (2013). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara.
- KB (Kalkınma Bakanlığı). (2015) Tarihçe, 1960 Sonrası Dönemde Planlama, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/60SonrasiDonem.aspx>, Erişim tarihi: 06.01.2015.
- Kutlu, E. (2004). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2013). Türkiye Turizm Stratejisi 2023.
- Orams, M.B. (1999). *Marine Tourism: Development, Impacts and Management*. Londra.

- ÖİK (Özel İhtisas Kurulları). (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Kurulu Turizm Raporu. Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/164/oik601.pdf>, Erişim tarihi: 12.01.2016.
- ÖİK (Özel İhtisas Kurulları). (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Kurulu Turizm Raporu. Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/50/oik679.pdf>, Erişim tarihi: 12.01.2016.
- ÖİK (Özel İhtisas Kurulları). (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Kurulu Turizm Raporu. Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/OzelIhtisasKomisyonuRaporlari.aspx>, Erişim tarihi: 06.01.2016.